

Dlaczego tłumaczy się literaturę piękną na regionalny język kaszubski?

Why is literature translated
into the Kashubian language?

Hanna Makurat-Snuzik

<https://orcid.org/0000-0002-0132-9997>

UNIVERSITY OF GDANSK

hanna.makurat@gmail.com

Data zgłoszenia: 24.01.2018 r. | Data akceptacji: 29.05.2018 r.

ABSTRACT | The topic of the article is an attempt to answer the question: Why are translations into Kashubian made? The analysis draws upon the distinction between weak and strong languages. Translations into regional language are considered as a symbolic phenomenon; which is to contribute to the preservation of regional identity and the development of minority language and culture.

KEYWORDS | the Kashubian language, regional language, translation, literature, identity

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, jakie pobudki i motywy kierują autorami przekładów tekstów literackich z różnych języków na regionalny język kaszubski. Kontekstem dla przedstawionych rozważań jest kwestia hierarchiczności języków i relacji podporządkowania słabszych etnolektów silniejszym, która ma przełożenie także na działalność translatorską. Omawiam rozwój twórczości tłumaczeniowej na kaszubszczyznę jako rezultat czynnika politycznego, powiązanego z tendencją do przechodzenia w Polsce od językowej polityki homogenizacji do polityki heterogenizacji¹. Zwracam również uwagę na procesy globalizacyjne, których naturalnym następstwem miałyby być rozprzestrzenianie się mocnych języków, natomiast marginalizowanie tych, znajdujących się na niższej pozycji. Próbuję wyjaśnić, jakie wartości decydują o tym, że autochtoniczna kaszubszczyzna została poddana rewitalizacji, a wśród działań mających służyć ożywieniu języka regionalnego znalazła się także działalność translatorska.

Przedstawiony artykuł ma charakter rozważań teoretycznych, które zostały oparte na szczegółowych badaniach konkretnych tłumaczonych dzieł. Dokładne porównawcze analizy przykładów, które pozwoliły mi wyciągnąć zaprezentowane tutaj wnioski, są przedmiotem mojej książki pt. *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*². Niniejszy artykuł został napisany wcześniej niż wymieniona monografia, natomiast w rozdziałach początkowych przywołanej książki rozwinięte zostały zagadnienia, które przedstawiam w tym artykule.

Na wstępie trzeba zauważyć, że praktyka przekładania literatury pięknej na język kaszubski ma stosunkowo długą tradycję, jej korzenie sięgają XIX wieku, kiedy to pierwszych tłumaczeń dokonał Florian Ceynowa; jego dziełem jest między innymi translacja rosyjskiej bajki pt. *Сказка о рыбаке и рыбке* Aleksandra Siergiejewicza Puszkina³. Jednak rozkwit działalności przekładowej na język regionalny nastąpił na przełomie XX i XXI wieku. Dotychczasowy kaszubski dorobek translatorski, uwzględniający przekłady powstałe w latach 1868—2012,

- 1 Por. H. Makurat[-Snuzik], 2007: *Jeleźność kaszëbszczégò jãzëka z pòzdrzatkù hierarchnoścë jãzëków a jãzëkówëch pòlitikòw na diachrònny i synchrònny rówiznie*. W: *Materiały Krakowskiej Konferencji Młodych Uczonych (Kraków 20—22 września 2007)*. Kraków, Grupa Naukowa Pro Futuro, s. 559—565.
- 2 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*, Gdańsk, Wydawnictwo UG.
- 3 A.S. Puszkina, 1868: *Wò rébòku é ribce*. F. Ceynowa, tołmaczenie. „Skòrb Kaszëbsko-słowjnskijé mòvé”, nr 9, s. 128—132.

opisał i usystematyzował Jerzy Treder w swojej pracy pt. *O przekładach na kaszubski i z kaszubskiego*⁴. Utwory literackie były tłumaczone na kaszubszczyznę z języka niemieckiego, włoskiego, angielskiego, węgierskiego, białoruskiego, łotewskiego, ukraińskiego, serbskiego, słoweńskiego, rosyjskiego, a także z języków martwych: łaciny i greki, oraz z języków mniejszościowych: fryzyjskiego i katalońskiego, najwięcej jednak jest translacji z powszechnie znanego wśród Kaszubów języka polskiego. Z ważniejszych przykładów należałoby wymienić takie pozycje, jak: *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza przełożony przez Stanisława Jankego⁵, *Treny* Jana Kochanowskiego przetłumaczone na język regionalny przez Janusza Mamelskiego⁶, wiersze Juliana Tuwima⁷ i Jana Brzechwy przełożone przez Tomasza Fopkego⁸, *Romeo i Julia* Williama Szekspira w translacji Idy Czai⁹, *Kubuś Puchatek* Alana Alexandra Milne'a przełożony przez Bożenę Ugowską¹⁰. Problem tłumaczeń na język kaszubski nie jest dobrze zbadany, istotną publikacją wydaje się monografia wieloautorska pt. *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele*¹¹. Pewne próby opisu działalności przekładowej podejmował Jerzy Treder, jednakże prace tego badacza nie dotyczą w istocie przekładoznawstwa, ale opisu kaszubszczyzny używanej w tłumaczeniach. Ważne natomiast wydawałoby się nie tylko porównanie tekstów wyjściowych i docelowych (czego dokonałam w kilku moich pracach¹²), ale też

-
- 4 J. Treder, 2012: *O przekładach na kaszubski i z kaszubskiego*. W: R. Kamiński, red.: *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele (Materiały pokonferencyjne)*. Wejherowo, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, s. 9—27.
 - 5 A. Mickiewicz, 2010: *Pón Tadeusz to je Ostatny najachunk na Lëtwie : szlacheckò historiò z roku 1811 i 1812 w dwanósce knégach wiérszã*. S. Janke, skaszëbił. Wejrowò, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej—Gduńsk, Wydawnictwo Maszoperia Literacka.
 - 6 J. Kochanowski, 2011: *Treny. Jiscënczi*. J. Mamelszi, dolmaczënk. Gdynia, Region.
 - 7 J. Tuwim, 2013: *Nösnözniészë wiértzë dlô dzeczy*. T. Fópka, skaszëbił. Gduńsk, Wydawnictwo Oskar.
 - 8 J. Brzechwa, 2014: *Brzechwa dzecoma*. T. Fópka, skaszëbił. Gduńsk, Wydawnictwo Oskar.
 - 9 W. Shakespeare, 2013: *Rómeò i Julia*. I. Czajinò, tołmaczenié. J. Tréder, posłowie. Gduńsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
 - 10 A.A. Milne, 2015: *Miedzwiòdk Pufòtk*. B. Ùgòwkò, z òriginału anielszczégò przełożëła. Gduńsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
 - 11 R. Kamiński, red., 2012: *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele (Materiały pokonferencyjne)*...
 - 12 H. Makurat[-Snuzik], 2016: *Uwarunkowane kulturowo zmiany językowe w kaszubskim przekładzie „Bajki o rybaku i rybce” Aleksandra Siergiejewicza Puszkina*. „Język a Kultura”, t. 26, s. 347—354; Eadem, 2017: *Frazeologizmy w przekładzie na język kaszubski książki Balbina z IV B Danuty Stanulewicz. Krytyka przyjętej przez tłumaczkę strategii translatorskiej*. „Zeszyty Łużyckie”, t. 51, s. 273—288; Eadem, 2017: *W jakim zakresie tłumacz tekstów literackich z języka polskiego na kaszubszczyznę jest pośrednikiem między*

zglobienie tematu motywacji podejmowania przez tłumaczy kaszubskich tego rodzaju działalności.

Mówiąc o kaszubskich próbach translatorskich, należałoby zwrócić uwagę na funkcjonowanie kaszubszczyzny w życiu publicznym. Trzeba nadmienić, że faworyzowanie języka kaszubskiego w wielu dziedzinach działalności ludzkiej po 1989 roku ma związek z podwyższeniem jego statusu oraz przychylniejszą polityką językową państwa polskiego wobec wszelkiego rodzaju wspólnot mniejszościowych. Kaszubski obszar językowy stanowi dobry przykład ustanawiania porządku językowego, którego nieodzowną własnością jest hierarchizacja. Trzeba mieć świadomość, że w lingwistycznej hierarchii świata między językami większości oraz językami mniejszościowymi istnieje układ pionowy, czyli te pierwsze podporządkowują sobie te drugie; tak również jest w przypadku języka kaszubskiego porównanego z polskim (oraz wcześniej z niemieckim). Na jednym wielojęzycznym terytorium nigdy nie mamy do czynienia z równouprawnieniem używanych etnolektów, ale język słabszy zależy od silniejszego. Należy pamiętać, że hierarchiczność stanowi zasadę określającą świat złożony językowo, a jej wykładnikiem jest polityka językowa, która może nadać odpowiedni kierunek określonym zachowaniom językowym¹³.

Od najdawniejszych czasów autochtoniczna kaszubszczyzna była na terytorium Kaszub etnolektem podrzędnym wobec języków: niemieckiego bądź polskiego¹⁴. Asymetryczna relacja między mową kaszubską a innymi językami używanymi na Kaszubach nie uległa wyeliminowaniu, jednak po 1989 roku nastąpił korzystny zwrot polityczny i światopoglądowy w odniesieniu do regionalizacji. Język kaszubski, zagrożony wymarciem, zaczął być obecny w życiu publicznym. Wreszcie 6 stycznia 2005 roku na mocy *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. z 2005 r., Nr 17 poz. 141) został on uznany za język regionalny w Polsce, mogący stanowić język pomocniczy w gminach, w których w spisie powszechnym co najmniej 20% mieszkańców zadeklarowało posługiwanie się nim. Relacja między

kulturami? „Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu”, nr 12, s. 237—248; Eadem, 2017: *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa z języka rosyjskiego na kaszubszczyznę*. „Prace Językoznawcze”, nr 19 (4), s. 93—105; Eadem, 2017: *Frazeologizmy w przekładach na język kaszubski baśni Jana Drzeżdżona*. „Slavia Occidentalis”, nr 74 (1), s. 41—49; Eadem, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*,

13 J.M. Tortosa, 1986: *Polityka językowa a języki mniejszości. Od Wieży Babel do Daru Języków*. A. Rurarz, przeł. J. Perlin, przedm. Warszawa, PIW; H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 13.

14 H. Makurat[-Snuzik], 2007: *Jeleżność kaszëbsczégò jãzëka z pòzdrzatkù hierarchnoscë jãzëków a jãzëkówëch pòlitàków na diachrónnny i synchrónny rówiznie*. W: *Materiały Krakowskiej Konferencji Młodych Uczonych...*, s. 559—565.

kaszubszczyzną a językami narodowymi, w szczególności przeważającą na Kaszubach polszczyzną, mimo podejmowanych działań nadal jednak pozostaje asymetryczna¹⁵.

Znajomość polszczyzny jako języka ogólnonarodowego jest konieczna do funkcjonowania społecznego i ekonomicznego w Polsce, natomiast kaszubszczyzna zaczęła być nobilitowana nie ze względów praktycznych, ale kulturowych i emocjonalnych¹⁶. W wielojęzycznej Europie istnieją tendencje do ochrony języków małych oraz mających niski status społeczny¹⁷. W Strasburgu 5 listopada 1992 roku została sporządzona *Europejska karta języków mniejszościowych lub regionalnych*, która określa zasady i środki ochrony języków mniejszościowych. Pod wpływem tych europejskich trendów świadomość językowa Kaszubów w pewnym zakresie ewoluowała, jednakże nobilitowanie języka regionalnego jest charakterystyczne przeważnie dla osób o wyższym statusie społecznym, przykładających dużą wagę do rozwoju kulturalnego. W świadomości mas kaszubszczyzna nadal jest powodem do wstydu, uchodzi za mowę, której znajomość jest nieprzydatna i która kojarzy się z nisko wartościowaną kulturą wiejską, tym samym jest ona wypierana z codziennego użycia. Kwestia świadomościowa pogłębia asymetrię między językiem kaszubskim a ogólnonarodową polszczyzną, która ma diametralnie wyższą pozycję społeczną i polityczną¹⁸.

Konteksty polityczne, świadomościowe i społeczne warunkują także ten rodzaj aktywności lingwistycznej, jakim są działania translatorskie. Każdy przykład stanowi spotkanie, konfrontację, zderzenie kultury wyjściowej z kulturą docelową, a zarazem może on być transferem pewnych wartości, idei, postaw oraz formą interakcji i wymiany doświadczeń. Relacja przekładowa stanowi często odzwierciedlenie głębszej relacji międzykulturowej. Nierównowaga między kaszubskim językiem regionalnym a ogólnonarodowym językiem polskim, która ma odzwierciedlenie w wielu sferach życia społecznego i kulturalnego, jest widoczna w działalności translatorskiej dokonywanej z kaszubszczyzny i na ten etnolekt. Niejednakowy status języków narodowych i regionalnych leży u podstaw ideologicznych założeń tłumaczy i przyjmowanych przez nich strategii translatorskich. Dialog między językami i kulturami nie

15 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 49—53.

16 J. Zieniukowa, 2003: *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych — casus łużycczyzny i kaszubszczyzny*. W: E. Wrocławska, J. Zieniukowa, red.: *Języki mniejszości i języki regionalne*. Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 93.

17 A.F. Majewicz, T. Wicherkiewicz, 2001: *Polityka językowa na Kaszubach na tle prawodawstwa wobec mniejszości w jednoczącej się Europie (Diagnoza i postulaty)*. W: E. Breza, red.: *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna*. Opole, Instytut Filologii Polskiej UO, s. 81—98.

18 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 51—52.

odbywa się wówczas na zasadzie partnerstwa i ideału równości, ale w oparciu o hegemonię¹⁹.

Zależności władzy i dominacji przeciwstawiane są relacji podporządkowania i jako takie mają odbicie w pracy tłumaczeniowej, także tej odbywającej się między dwoma językami narodowymi, z których jeden ma silniejszą pozycję w hierarchii światowej²⁰. Prestiż etnolektu i jego pozycja określają jego rolę w relacji przekładowej. Tematyka asymetrycznych układów była podejmowana zwłaszcza w pracach dotyczących postkolonialnych studiów przekładoznawczych²¹, jednakże ma ona odniesienie do wszelkich przypadków nierówności językowo-kulturowych. Relacja zdominowania i bycia zdominowanym determinuje decyzje tłumacza jako pośrednika między kulturą mocniejszą i słabszą. Istnieją ogólnie obserwowane tendencje uprzywilejowywania w praktyce przekładowej języków i kultur o silniejszej pozycji. Jak zauważył Richard Jacquemond, w sytuacji kontaktu języków i kultur hegemonicznych z językami i kulturami o słabszej pozycji wzajemne odniesienia między nimi decydują o polityce przekładowej i konkretnych rozstrzygnięciach podejmowanych w jej ramach, które niekoniecznie są korzystne dla kultur i języków znajdujących się na niższej pozycji²².

Biorąc pod uwagę konteksty przewagi jednych języków nad drugimi, należałoby zadać pytanie, jakie są powody przekładania tekstów literackich z języków narodowych na języki regionalne, które przecież w hierarchicznym układzie zasadniczo mają słabą pozycję i, mimo oficjalnie deklarowanej ochrony zagrożonych etnolektów, istnieją tendencje do marginalizowania ich w życiu społecznym. W dobie globalizacji logiczne wydawałoby się dążenie do homogenizacji i uniwersalizacji językowej oraz kulturowej, polegającej na eliminacji z przestrzeni publicznej elementów redundantnych i niekoniecznych. Wraz z rozwojem procesów homogenizujących moglibyśmy się spodziewać zarzucenia własnej kultury przez społeczności lokalne i mniejszościowe, a tym samym porzucenia przez nie języka regionalnego na rzecz powszechnego języka narodowego, co w konsekwencji doprowadziłoby do sytuacji, w której żadne przekłady nie byłyby dokonywane na ten język, ponieważ byłby on mową martwą²³.

19 Ibidem, s. 70—71.

20 Ibidem, s. 27—28.

21 S. Bassnett, H. Trivedi, eds., 1999: *Post-colonial Translation: Theory and Practice*. London, New York, Routledge; T. Niranjana, 1992: *Siting Translation: History, Post-structuralism, and the Colonial Context*. Berkeley, Los Angeles, University of Carolina Press.

22 R. Jacquemond, 1992: *Translation and Cultural Hegemony. The Case of French-Arabic Translation*. W: L. Venuti, ed.: *Rethinking Translation. Discourse, Subjectivity, Ideology*. London, New York, Routledge, s. 139—158.

23 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 28.

Tymczasem obserwowany współcześnie rozkwit regionalizmu jest swego rodzaju reakcją na procesy globalizacyjne, pozwalającą na lepsze dostosowanie się do zastanej sytuacji²⁴. Mniejszość kaszubska podjęła wyzwanie kreowania własnego dziedzictwa kulturowego, którego częścią są także tłumaczenia na ten język. Jest to próba pokazania, że kaszubszczyzna, choć jest tylko językiem regionalnym, też potrzebuje interakcji z innymi kulturami i mogą być na nią tłumaczone wybitne dzieła literatury światowej. Tego typu działania mają charakter zjawisk symbolicznych, które służą akcentowaniu regionalnej autoidentyfikacji w sensie podmiotowym²⁵. Społeczność lokalna, konfrontując się z kwestią homogenizacji językowej komunikacji, przeciwstawia jej tradycyjne wątki i treści symboliczne własnej kultury i języka, próbując podtrzymać swoją tożsamość²⁶.

Mamy tu do czynienia ze swego rodzaju działaniami dośrodkowymi i autoafirmacyjnymi, zorientowanymi na kulturę lokalną, które stawiają opór procesom unifikującym, natomiast mają zabezpieczać rodzimą tradycję kulturową. Globalizacja — powiązana z ideą jednoczenia świata — wyznacza nowy kształt tożsamości regionalnej, łączący się z jednej strony z potrzebą integracji społecznej, z drugiej strony z dążeniem do pluralizmu kulturowego i językowego. Następstwem tego rodzaju procesów jest powstawanie nowych porządków o charakterze kulturowym, etnicznym i lingwistycznym, w których podmiotowość regionalna odgrywa istotną rolę. Tożsamość lokalna przeciwstawiona homogenizacyjnym inklinacjom współczesnej cywilizacji może być zachowywana jako skutek reakcji obronnej. W tym kontekście paradoks globalizacji polega na tym, że na zasadzie opozycji coraz większą wagę przykładają się do budowania kultur regionalnych ze względu na zagrożenie ich historycznie zakorzenionej autoidentyfikacji²⁷. Mniejszość języka kaszubskiego, partycypująca w procesach globalizacyjnych, opanowana przez tendencje unifikujące, zaczęła się odradzać, próbując wyrażać swoją naturalną wewnętrzną potrzebę do walki o samostanowienie oraz negocjować swoje miejsce i prawa w zglobalizowanym świecie. Ten

24 W. Szymański, 2001: *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*. Warszawa, Difin, s. 129—130.

25 Kaszubszczyzna ma znaczenie przede wszystkim dla wykształconych Kaszubów, którzy widzą wartość regionalizmu. Trzeba zauważyć, że przekładów na kaszubski język regionalny jest stosunkowo dużo, jednakże wykonywane są one przez przedstawicieli kaszubskich elit, natomiast dla mas kaszubskich translacje te są nie tylko słabo dostępne (ze względu na analfabetyzm w języku regionalnym i społeczną niechęć wobec kaszubszczyzny literackiej odrębnej od gwar), ale też reprezentanci niższych warstw społecznych nie identyfikują się z tego rodzaju działalnością.

26 E. Skibińska, M. Misiak, 2007: *Języki mniejszości etnicznych a przekład. Wokół polskich i francuskich przekładów poezji lemkońskiej*. „Teksty Drugie”, nr 4, s. 77—78; H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 71—73.

27 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 24—27.

opór stawiany procesom globalizacyjnym uzewnętrznia się także w działaniach językowych. Kaszubska tożsamość regionalna na przekór globalizacji mocno jest przeniknięta wartościami skoncentrowanymi wokół używanego przez lokalną społeczność etnolektu.

W istocie możemy powiedzieć, że przekład jest instrumentalnym narzędziem ekspansji i globalizacji, wszak przyczynia się do rozprzestrzenienia dzieł i idei typowych dla kultur większościowych, które zdominowały kultury słabsze. Istotny przy tym jest fakt, że zwykle językiem wyjściowym jest język mocny, natomiast językiem docelowym język o słabszej światowej pozycji²⁸. Tłumaczenia z języków dominujących na język kaszubski pozwalają jednak wypracować lokalny charakter globalnych zjawisk kulturowych. Nie jest to jedynie naśladowanie cudzoziemszczyzny, przekłady na kaszubszczyznę mają bowiem w ramach wspólnoty Kaszubów charakter kulturotwórczy w tym sensie, że pobudzają jej rozwój²⁹. Jak zauważył Michael Cronin, wejście przez język słaby w relację przekładową z językiem o silniejszej pozycji pozwala pokazać, że docelowy język mniejszościowy jest językiem żywym, jednak zarazem istnieje niebezpieczeństwo tracenia przez niego własnej tożsamości ze względu na roztopienie w obcych wzorach³⁰. W przypadku kaszubszczyzny tendencje te ujawniają się w szczególności w przejmowaniu modeli językowych i kulturowych z polszczyzny. Są one widoczne w szczególności w dość powszechnych dosłownych translacjach związków frazeologicznych czy też przysłów³¹, a także w częstym zapożyczaniu słownictwa.

Język kaszubski jest w sytuacji całościowo asymetrycznej w stosunku do oficjalnego na całym obszarze Kaszub i Polski języka polskiego, a także w stosunku do innych języków narodowych. Należy podkreślić, że z polszczyzny na kaszubszczyznę tłumaczone są nie tylko materiały edukacyjne do nauki języka, historii i kultury regionalnej, teksty oficjalne wykorzystywane przez władze samorządowe, które mają znaczenie praktyczne, ale także dzieła literatury pięknej, których przekłady mają przede wszystkim wymiar symboliczny. Translacje, w ramach których kaszubszczyzna jest językiem docelowym, mają zatem nie tylko wartość użytkową. Przekładanie dzieł artystycznych z różnych

28 E. Skibińska, M. Misiak, 2007: *Języki mniejszości etnicznych a przekład...*, s. 77.

29 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 71–73.

30 M. Cronin, 1995: *Altered Studies. Translation and Minority Languages*. „TTR”, no. 1, vol. 8, s. 89.

31 H. Makurat[-Snuzik], 2017: *Frazeologizmy w przekładzie na język kaszubski książki Balbina z IV B...*, s. 273–288; Eadem, 2017: *W jakim zakresie tłumacz...*, s. 237–248; Eadem, 2017: *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa...*, s. 93–105; Eadem, 2017: *Frazeologizmy w przekładach na język kaszubski baśni Jana Drzeżdżona...*, s. 41–49; Eadem, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 75–118.

języków narodowych na język kaszubski zwykle nie ma celu praktycznego poza takim, że mogą być to teksty wykorzystane na użytek edukacji. Trzeba zwrócić uwagę, że znajomość pisanej odmiany kaszubszczyzny jest rzadkim zjawiskiem wśród samych Kaszubów. Większość przedstawicieli tej społeczności to analfabeci w zakresie umiejętności związanych z językiem regionalnym. Tym samym przekłady literatury pięknej na język kaszubski często nie są ani czytane, ani rozpowszechniane wśród członków lokalnej społeczności. Można by zatem powiedzieć, że przekładanie dzieł artystycznych na kaszubszczyznę ma charakter „sztuki dla sztuki” i zasadniczo nie pociąga za sobą praktycznego wykorzystania przetłumaczonych tekstów³².

Należy zaakcentować, że większość dzieł literatury pięknej jest tłumaczona z języka polskiego, a te, które są przekładane z innych języków narodowych, zwykle mają już chronologicznie wcześniejsze translacje na powszechnie znaną wśród Kaszubów polszczyznę. Niejednokrotnie przekłady literatury innej niż polska są kaszubskimi tłumaczeniami polskich translacji, wykonywanymi „z drugiej ręki”, bez odwoływania się do tekstu wyjściowego. Celem tłumaczeń na kaszubszczyznę nie jest zatem pozyskanie nowych czytelników, którzy nie znają innych poza kaszubszczyznę języków. Kaszubi potrafią czytać w języku polskim, zatem mogą obcować z oryginalnymi polskojęzycznymi utworami po polsku, a także z tłumaczeniami literatury światowej na polszczyznę³³.

Twórczość translatorska ukierunkowana na języki mniejszościowe ma jednak cele, które wykraczają poza rozprzestrzenianie literatury obcej. Z jednej strony chodzi o to, aby pokazać, że kaszubszczyzna, mimo iż jest językiem małym, jest na tyle rozwinięta i dojrzała, że można w niej wyrazić przeżycia artystyczne i estetyczne, z drugiej strony dzięki przekładom możliwy jest progres kaszubskiej mowy. Język kaszubski otwiera się na świat, nie tkwi w hermetycznym kręgu własnych tradycji i wartości, wyzwala się z marginalizacji, a ponadto dzięki działalności translatorskiej na język regionalny możliwe jest silniejsze zaakcentowanie statusu kaszubszczyzny wśród innych języków świata³⁴. Interferencje, które mogą się pojawić w toku przekładania dzieła na język kaszubski, z jednej strony mogą prowadzić do wyzbycia się przez kaszubszczyznę własnej tożsamości i upodobnienia się do innych języków, ale z drugiej strony mogą stymulować rozwój języka regionalnego, zagrożonego wymarciem.

Na kulturotwórczą rolę tłumacza literackiego, który za pośrednictwem aktu translacji dokonuje modelowania języka literackiego mieszczącego się w ramach

32 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 71–72.

33 Ibidem, s. 71.

34 A. Kuik-Kalinowska, 2012: *Klasyka literatury polskiej po kaszubsku. Rekonesans badawczy*. W: R. Kamiński, red.: *Tłumaczenia na język kaszubski...*, s. 46; H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 73.

kultury docelowej, przyswajając doń obce wzory, konwencje językowe, literackie i kulturowe, zwróciła uwagę Maria Krysztofiak³⁵. Tłumacz literatury pięknej jest zobligowany odzwierciedlić znaczenia zawarte w tekście wyjściowym. Tym samym ze względu na dążenie do ścisłego oddania znaczenia przekład w większym zakresie niż twórczość oryginalna może przyczyniać się do kreowania nowych elementów języka docelowego, które powinny zostać precyzyjnie odtworzone w tekście docelowym. Brak ekwiwalentu w języku, na który się tłumaczy, zwykle implikuje konieczność wytworzenia potrzebnej jednostki. Stworzone przez tłumaczy wyrazy czy połączenia wyrazowe niejednokrotnie otrzymują swoje miejsce w systemie języka przekładu. Tłumaczenie literatury pięknej na kaszubszczyznę przyczynia się zatem do wzbogacania i doskonalenia języka regionalnego oraz wzmocnienia jego normatywności³⁶.

Nie jest to jednak jedyna funkcja translacji na język mniejszościowy. Wyrażenie w języku kaszubskim treści zarówno własnej literatury, jak i tej obcojęzycznej, która zostaje przełożona, przyczynia się do wzmocnienia tożsamości wspólnoty posługującej się tą mową. Mamy tu zatem do czynienia z funkcją integracyjną, wspólnotową, w której centrum znajduje się własny język jako element dziedzictwa duchowego i wykładnik tożsamości społecznej. Tłumaczenia na język mniejszościowy mają się przyczynić do zachowania ciągłości jego istnienia oraz do wyeliminowania redukcjonistycznych zagrożeń. Samo użycie języka regionalnego w akcie translacji stanowi narzędzie regionalnego trwania i pokazuje, że jest to język, który ma dla kogoś znaczenie i wartość, oraz istnieje wspólnota, dla której istotny budulec tożsamości stanowi ten język. Tłumaczenie na język regionalny potencjalnie wzmacnia zatem więź między członkami społeczności, posługującymi się nim. Mimo iż mamy tu do czynienia z obcą literaturą, która jest przekładana na rodzimy język, nie obniża to symbolicznego znaczenia użycia etnolektu mniejszościowego. Język — będący tutaj medium używanym w akcie translacji — stanowi fundamentalne wspólnototwórcze spoiwo, pełniące w społeczności Kaszubów integracyjną systemową rolę, utrzymujące ją w jedności i trwałości.

Można powiedzieć, że Kaszubi powinni raczej tworzyć własną rodzimą literaturę, niż dokonywać tłumaczeń. Istotnie, taka oryginalna twórczość powstaje równoległe, jednak nie każdy tłumacz ma predyspozycje do kreowania własnych utworów artystycznych. Ponadto przekładanie dzieł literatury obcej przyczynia się do przyswojenia wzorów literackich nieznanymi literaturze regionalnej, czego

35 M. Krysztofiak, 1996: *Przekład literacki we współczesnej translatoryce*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 134—136.

36 H. Makurat-Snuzik, 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 31—32, 73.

rezultatem jest rozwój warsztatu twórczego kaszubskich pisarzy. W ten sposób rodzima działalność artystyczna zostaje włączona w przestrzeń międzykulturowości. Trzeba przyznać, że oryginalna kaszubska twórczość od wieków była silnie zakorzeniona w nurcie ludowym, a utwory wydawały się nieraz anachroniczne w kontekście literatury światowej. Tłumaczenia jednak wyzwalały dialog międzykulturowy, otwierają zaściankową często twórczość regionalną na nowe trendy. Tym samym dzięki przekładom mamy korzyści dla rodzimej literatury regionalnej, która dzięki interakcjom z innymi literaturami zyskuje nowy wymiar i staje się bogatsza o kolejne doświadczenia oraz bardziej wartościowa³⁷.

Podsumowując, należy powiedzieć, że przekłady z języków o mocniejszej pozycji na języki o mniejszym zasięgu oddziaływania mają pozytywne skutki dla kultury słabszej. Przyczyniają się do zachowania ciągłości oraz rozwoju języków mniejszościowych. Mogą być uznane za czynnik siły integracyjnej, włączający kulturę docelową w przestrzeń międzykulturowości. A jednocześnie przyczyniają się one do utrzymania tożsamości wspólnoty mniejszościowej, znajdującej się w relacji głęboko asymetrycznej w stosunku do kultury mocniejszej. W tym kontekście przekłady z różnych języków na kaszubszczyznę stanowią zjawisko symboliczne, które jest istotnym budulcem regionalnej tożsamości. Translacja, oparta na interakcji międzykulturowej, osadza kaszubską kulturę w wartościach uniwersalnych. Przystwaja ona kaszubskiej twórczości nowe modele, wzbogacając w ten sposób kulturę regionalną oraz autochtoniczny język. Zarazem tłumaczenia na język kaszubski mają znaczenie wspólnototwórcze, wyrażające się przez integrację społeczności, skoncentrowanej na używaniu w działalności przekładowej języka regionalnego³⁸.

Literatura

- Bassnett S., Trivedi H., eds., 1999: *Post-colonial Translation: Theory and Practice*, London, New York, Routledge.
- Brzechwa J., 2014: *Brzechwa dziecoma*. T. Fópka, skaszëbił. Gduńsk, Wydawnictwo Oskar.
- Cronin M., 1995: *Altered Studies. Translation and Minority Languages*. „TTR”, no. 1, vol. 8, s. 85—100.
- Jacquemond R., 1992: *Translation and Cultural Hegemony. The Case of French-Arabic Translation*. W: L. Venuti, ed.: *Rethinking Translation. Discourse, Subjectivity, Ideology*. London, New York, Routledge, s. 139—158.

37 Ibidem, s. 72—73.

38 Ibidem.

- Kamiński R., red., 2012: *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele (Materiały pokonferencyjne)*. Wejherowo, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej.
- Kochanowski J., 2011: *Treny. Jiscënczi*. J. Mamelsczi, dolmaczënk. Gdynia, Region.
- Krysztofiak M., 1996: *Przekład literacki we współczesnej translatoryce*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kuik-Kalinowska A., 2012: *Klasyka literatury polskiej po kaszubsku. Rekonesans badawczy*. W: R. Kamiński, red.: *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele (Materiały pokonferencyjne)*. Wejherowo, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, s. 39–46.
- Majewicz A.F., Wicherkiewicz T., 2001: *Polityka językowa na Kaszubach na tle prawodawstwa wobec mniejszości w jednoczącej się Europie (Diagnoza i postulaty)*. W: E. Breza, red.: *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna*. Opole, Instytut Filologii Polskiej UO, s. 81–98.
- Makurat H., 2007: *Jeleżnosc kaszëbszczëgò jãzëka z pòzdratkù hierarchnoscë jãzëków a jãzëkówëch pòlitikòw na diachrònny i synchrònny rówiznie*. W: *Materiały Krakowskiej Konferencji Młodych Uczonych (Kraków 20–22 września 2007)*. Kraków, Grupa Naukowa Pro Futuro, s. 559–565.
- Makurat H., 2016: *Uwarunkowane kulturowo zmiany językowe w kaszubskim przekładzie „Bajki o rybaku i rybce” Aleksandra Siergiejewicza Puszkina*. „Język a Kultura”, t. 26, s. 347–354.
- Makurat H., 2017: *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa z języka rosyjskiego na kaszubszczyznę*. „Prace Językoznawcze”, nr 19 (4), s. 93–105.
- Makurat H., 2017: *Frazeologizmy w przekładach na język kaszubski baśni Jana Drzeżdżona*. „Slavia Occidentalis”, nr 74 (1), s. 41–49.
- Makurat H., 2017: *Frazeologizmy w przekładzie na język kaszubski książki Balbina z IV B Danuty Stanulewicz*. Krytyka przyjętej przez tłumaczkę strategii translatorskiej. „Zeszyty Łużyckie”, t. 51, s. 273–288.
- Makurat H., 2017: *W jakim zakresie tłumacz tekstów literackich z języka polskiego na kaszubszczyznę jest pośrednikiem między kulturami?* „Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu”, nr 12, s. 237–248.
- Makurat-Snuzik H., 2019: *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*. Gdańsk, Wydawnictwo UG.
- Mickiewicz A., 2010: *Pón Tadeùsz to je Ôstatny najachùnk na Lëtwie: szlacheckò historiò z rokù 1811 i 1812 w dwanòsce knégach wiërszã*. S. Janke, skaszëbił.

- Wejrowò, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej—Gduńsk, Wydawnictwo Maszoperia Literacka.
- Milne A.A., 2015: *Miedzwiòdk Pùfòtk*. Z òriginału anielszczégò przełożèła B. Ùgòwkò. Gduńsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Niranjana T., 1992: *Siting Translation: History, Post-structuralism, and the Colonial Context*. Berkeley, Los Angeles, University of Carolina Press.
- Puszkin A.S., 1868: *Wò rébòku é ribce*. F. Ceynowa, tołmaczenié. „Skòrb Kaszëbsko-słowjnskjé mòvé”, nr 9, s. 128—132.
- Shakespeare W., 2013: *Rómeò i Julia*. I. Czajinò, tołmaczenié. J. Tréder, posłowie. Gduńsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Skibińska E., Misiak M., 2007: *Języki mniejszości etnicznych a przekład. Wokół polskich i francuskich przekładów poezji lemkowej*. „Teksty Drugie”, nr 4, s. 73—95.
- Szymański W., 2001: *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*. Warszawa, Difin.
- Tortosa J.M., 1986: *Polityka językowa a języki mniejszości. Od Wieży Babel do Daru Języków*. A. Rurarz, przeł. J. Perlin, przedm. Warszawa, PIW.
- Treder J., 2012: *O przekładach na kaszubski i z kaszubskiego*. W: R. Kamiński, red.: *Tłumaczenia na język kaszubski. Osiągnięcia, metody, cele (Materiały konferencyjne)*. Wejherowo, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, s. 9—27.
- Tuwim J., 2013: *Nónòznieszé wiérztè dlò dzecy*. T. Fópka, skaszëbił. Gduńsk, Wydawnictwo Oskar.
- Zieniukowa J., 2003: *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych — casus łżycczyzny i kaszubszczyzny*. W: E. Wrocławska, J. Zieniukowa, red.: *Języki mniejszości i języki regionalne*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 79—100.

Hanna Makurat-Snuzik

Dlòcze dolmaczi są snòżà lèteraturã na regionalny kaszëbsczi jãzëk?

SKRODZENIE | Kaszëbsczi jãzëk jakno regionalny jãzëk je w asymmetriczny jeležnoscé w ùprocëmniem do nòrodnèch jãzëków, òsoblèwò w ùprocëmniem do òglowò znónégò na Kaszëbach pòlsczégò jãzëka. Wèkònywóné dolmaczènczi na regionalny jãzëk mają symboliczny znacznik, są wòznè dlò ùchòwaniò kaszëbsczi juwernotè i wparłacziwają nen jãzëk w midzèkulturowã dwùgòdkã. Na nen òrt kaszëbsczémù jãzëkòwi jakno docélowémù jãzëkòwi są przëswojiwóné nowé lèteracczé, kulturowé i jãzëkowé mòdła. Òkróm tegò ùżéc w dolmaczènkach regionalnégo jãzëka zrzesziwò do grèpè spòlèznã Kaszëbów.

SŁOWA KLUCZE | kaszëbsczi jãzëk, regionalny jãzëk, dolmaczènk, snòżò lèteratura, juwernota

Hanna Makurat-Snuzik

Why is literature translated into the Kashubian language?

SUMMARY | The Kashubian language as a regional language is in asymmetrical relation to national languages, especially to Polish, which is the dominant language in the Kashubian land. Translations into a regional language have a symbolic meaning; for the Kashubians, they are important in terms of their identity and to initiate the intercultural dialogue. The Kashubian language as the target language acquires new literary, cultural and linguistic patterns. In addition, the use of the regional language in translations integrates the Kashubian community.

KEYWORDS | the Kashubian language, regional language, translation, literature, identity

HANNA MAKURAT-SNUZIK | doktor, pracownik naukowy Uniwersytetu Gdańskiego. Absolwentka filologii polskiej, slawistyki, filologii rosyjskiej i filozofii. Autorka kaszubskojęzycznej monografii *Interferencjowé przejinaczi w gôdce bilingwalny spòlëznë Kaszub (Procesy interferencyjne w mowie bilingwalnej społeczności Kaszub)* oraz podręcznika *Gramatika kaszëbszczégò jãzëka*, będącego pierwszym normatywnym opracowaniem gramatycznym języka kaszubskiego. Prowadzi badania dotyczące historii kaszubszczyzny, normalizacji języka kaszubskiego, dialektologii kaszubskiej, bilingwizmu, społecznego funkcjonowania kaszubszczyzny, a także przekładoznawstwa. Tłumaczka języka kaszubskiego, m.in. przetłumaczyła dramat *Ślub* Gombrowicza na język kaszubski (2011), dramaty Lecha Bądkowskiego (2009), a też mniejsze teksty z języka polskiego, serbskiego, rosyjskiego i słoweńskiego. Członek Rady Języka Kaszubskiego.